

Hónapló

Parászka Boróka

Haza

Hazamegyek – végleg. Hányszor mondtam már ezt. Azt is, hogy „hazamegyek”, meg azt is, hogy „végleg”. Pedig mennyire otthonos érzés és tudás ez, hogy nincs „haza”, mennyire végleges tapasztalat az, hogy nincs „végleg”. Hány formáját láttam már az otthonok szétesésének, elvesztésének, folyamatos átalakulásának.

Most félév Berlin után fordultam vissza, nem tudom hova. Az elindulás előtti napokban néztem végig a Wannsee-i konferencia helyszíni kiállítását. Az egyik képen a berlini zsidótanács terme látható a harmincas évekből: szervezetten adtak tanácsot azoknak, akik a kivándorlást fontolgatták, akkor, amikor ez még fontolóra volt vehető. Próbálok elképzelni ezeket a tanácsadó-beszélgetéseket. Fiatal öltönyös-kalapos férfiak ülnek az íróasztalok egyik és másik oldalán. *Őnök szerint menjünk el, uraim? Vagy inkább maradjunk? Szerintünk, ha tehetik, menjenek uraim.* A beszélgetők háta mögött nyomtatott felirat a falon: „Kérjük, ebben a teremben kerüljék a politikai tárgyú beszélgetéseket!”.

Borzalmas kép, kínomban mosolygok. Milyen ismerős dilemmák, milyen ismerős hivatali intés, pedig tudom, hogy közhelyes és igazságtalan, ha hasonlóságot keresek az akkor és a most között. Nem sétálok bele ebbe a csapdába, ismételve, ahogy a vonat halad Berlinből Budapestre.

Pesten van néhány szabad órám, bemegyek hát egykori egyetememre, az ELTE-re. A Múzeum-körúton erősödik fel bennem az az otthon érzet, amelynek nevet is tudok adni. Előadások, órák, beszélgetések emléke villan fel, gyakran úrrá lesz rajtam a nosztalgia. Most, amikor Berlinből hazafelé tartok vizsgaidőszak van már, kihalt az épület. Néhány régi tanárommal, diáktársammal találkozom. Nyoma sincs az egykori találkozásoknak. Suttogva sorolják, kit rúgnak ki, kit neveznek ki, mondják, már az étkezdében sem mernek hangosan beszélgetni. Már csak bennem él az, amiért ide visszajárok. Bevillan a kép megint: „Kérjük, ebben a teremben kerüljék a politikai tárgyú beszélgetéseket!”. Nagyon gyorsan szaladok saját asszociációim elöl az autóbusz-állomásra, nem várom meg az esti vonatot. El mihamarabb innen, és ha már elmerülök a hínáros nosztalgiába, akkor jöjjön a munkásbusz, a nagyon kispénzű ingázók nagyon fáradt beszélgetéseivel, mint annak idején, a kilencvenes években, kétezres évek elején, amikor a népvándorlás nem Budapestről haladt Nyugat-Európa felé, hanem Romániából, Ukrajnából Magyarországra. A dolgok természetete nem változott, csak az iránya.

Tíz éve már, hogy nem utaztam a Népligetből a kényelmetlen ingajáratokkal, amelyek ha kell, minden faluban megállnak, hogy végekről végekre szállítsák azokat, akiknek másra, máshova nem futja. A metrómeg-

állónál ugyanazok a koszlott étkezdék, sörözők fogadnak, mégsem mondhatom, hogy minden ugyanolyan, mint tíz éve. 24 órája indultam a Wannsee-től, ennem kell, beülök hát a legközelebbi kifőzdébe. Választék nincs, szürke főzelék, olajtól csöpögő feltéttel a menü, aki hazatér ne válogasson. Későn veszem észre asztalom felett a Nagy-Magyarország térképet, a jobbikos matricát. Talán mégsem kellene megennem ezt a szürke taknyot itt a tányéromon – dilemmázom. Mellettem két útitárs utazik. Középkorú nő és férfi, napszámosok lehetnek, egyik kezükkel egymás tenyerét simogatják, másik kezükkel ugyanazt (mi mást?) lapátolják befelé mohón, ami az én tányéromon is gőzölög. A jobbikos matrica alatt boldogan beszélnek románul, nem törődnek semmi mással, csak egymással. Meggyőznek, velük kell ennem, egyfelé tartunk, ugyanannak a járatnak vagyunk utasai, hamarosan, ha elfoglaljuk akciós helyeinket, egymáshoz izzad a vállunk, egymásba fúródik a lábunk-karunk. A matricák és egyfogásos menük világában nincs válogatás.

80 Az autóbuszvezető románul és magyarul is elmondja a tudnivalókat, székelyföldi akcentussal beszélnek a magyarok mellettem, szegény székellyel melósnak ők is. Felháborodnak a román utastájékoztatón. Miért mondják be románul is? – kérdezi egy hajlott hátú, visszeres lábú nő: sokat cipekedhet. Közben műanyag karkötőket csörget a kezén, kapaszkodik a számára is megszerezhető szépségbe, ez a fröccsöntött jutott neki. Meg a tomboló lila festék a hajára, csak a választékánál serkennek ki az ősz tincsek. Miért mondják be románul? – kérdezi makacsul, amíg fogai között oda nem sziszegi az utastársa. „Mert sokan vannak románok. Már itt is.” Megérkezik az utolsó utas: földig érő rózsás szoknyájában egy Nyárad-menti gábor cigányasszony. „Na ő most már aztán tényleg üljön hátra” – mondja a lila hajú székelly asszony, falura pontosan meg tudnám mondani a tájszólása alapján honnan származik.

Haza megyek. Végleg. Ezek az enyéim: a jobbikos matrica alatt habzsoló, egymás kezét szorongató öreg románok, a műanyag karperecét rázó székelly takarítónő lila hajjal és lila visszerekkel, meg a gábor cigányasszony, aki kötelességtudóan kotródik a busz hátsó felébe. Hazamegyek otthonról, a Múzeum körútról, ahol suttogva mesélnek a régiek, alig ismerem rájuk.

Itthon Jakabffy Tamás filmje vár, a *ZsidLic*, a kolozsvári zsidó gimnázium egykori tanulóinak találkozáját megörökítő dokumentumanyag. Gyanútlanul nézem az embereket, akiket nem ismerhettem, a történeteket, amelyeket egy-egy képkocka, hangfoszlány erejéig, ím, mégiscsak fel lehet eleveníteni. A deportálások előtti évekről, hónapokról beszélgetnek, a negyvenes évek Kolozsvárjáról. Milyen távoli mindez, milyen ismeretlen. Lelkiismeretes vagyok, érdeklődő, odafigyelő.

És akkor megjelenik a katolikus leánygimnázium felvonulását ábrázoló fotó is: tizenéves lányok masíroznak náci karlendítéssel, büszkén fel-emelt fejjel, mosolyogva. Megállítom a felvételt, elfordítom a fejem a monitorról. Az én nagyanyám 1943-ban érettségizett ebben az iskolában, a Mariannumban. Ott lehet a felvonulók között. Vagy ott lehetett volna. Vajon ott van a képen? Végig kellene nézni az arcokat. Nem bírom nézni a kimerevített felvételt. Gyáva vagyok? Gyenge? Hazug?

Ha ott van, vajon mosolyog? Vajon lendíti a karját? És, ha ott van, és ha mosolyog, és ha lendíti a karját, és masírozik az én drága, okos, művelt, becsületes, emberséges nagyanyám 18-19 éves korában, az mit jelent most nekem?

Sokat hallottam tőle arról, milyen rémes hely volt a Mariannum. Ő mesélt a pornográfia miatt tiltott, pad alatt mégis olvasott Adyról. Az erőszakoskodó apácaokról. Horthy látogatásáról. Ő tiltakozott a vasárnapi ebédek idején gyakorta elszabaduló zsidózás-cigányozás ellen. Az ő szemével láttam, fülével hallottam gyerekkoromban.

A náci karlendítésről nem mesélt. Elhallgatta? Elhazudta? Vagy nem is értette? Nem tudom. Nem tudom. Nem tudom. Itthon vagyok. Hát nem tudok. Nem tudom, hol vagyok, és ki vagyok, én, aki itthon vagyok. Aki elmentem, hazajöttem.

A Mariannum felvonulóiról szóló képet végül sem nézem meg, de felhívom Jakabffy Tamást, nem is tudom miért. Hátha mond valamit, ami felment az arcok azonosítása alól. Az ő anyja is a Mariannumba járt. Azt hiszem vigasztalni akar. Aztán hozzát teszi, milyen szigorú propaganda folyt ott. Nincs remény. Nagyanyám tizenegy éve halott. Már nem emlékszem a hangjára, csak a tekintetére. És arra, hogyan ment az utcán: tekintete megelőzte őt, végigpásztázta azt, ami belátható volt. Fejét feltartotta, léptei könnyűek voltak, de kissé előre hajolt, mint aki mindig visz valami súlyt a hátán. Nem tudom, megkérdezném-e tőle, ha élne, hogy lendítette-e a karját? Mosolygott-e? És hova dugta az Ady-kötetet az apáca elöl, akinek a menstruációs vattát is be kellett mutatni az internátusban, amikor annak eljött az ideje.

Te nem voltál pionír felvonuláson? – kérdezik barátaim, akiknek a mariannumos képsokkot mesélem. De voltam. Tisztelegtem zászlófelvonáson, felmondtam az őr jelentését pionírgyűlésen. Fotóim is vannak erről. Ceauscut 1989 őszén virággal köszöntöttük a szatmári stadionban, mi, kirendelt pionírok. Nem mosolyogtam, ezt bizony tudom. Könnyebb lehet így a mai lelkem? Ez a nem-mosoly a mentségem? És milyen az akkori, 13 éves lelkem? Sokszor nevetnek rajtam, ahogy járok: messzire nézve, de előre hajolva.

Egy berlini kocsmában jött elő életem legrémesebb romániai besúgási története az elmúlt fél év alatt. Ilyen közel még sosem érintett az ügynekügy. Csupa-csupa ismerős áldozat, tettes, vagy kicsodák. Nem is tudom. Nem számítottam a felbukkanó nevekre, helyzetekre. Beszélgetőtársam részeg, négy-öt óra sörözés és sokhónapnyi ismeretség után áll elő azzal, amit tud, vagy tudni vél. Sokat mond, de leginkább a sörök beszélnek belőle. Bennem mégis elnémul a józanságom. Tántorgok attól, hogy nem tudok mit mondani. Tántorgok attól, hogy nincsenek érveim, és nincs bennem szándék sem a vitára. Nincs bennem semmi, csak a múltam, ami nem az én múltam. Hanem az áldozataimé, a tetteiseimé, a barátaimé, családtagjaimé, ismerőseimé. Akik én vagyok, vagy azért, mert hasonlítok rájuk, vagy azért, mert különbözöm tőlük.

Éjszaka Berlinben. Idegen ez a város, ahova eljöttem, ahonnan haza akarok menni. Oda ahonnan saját idegenségem történetei idáig elérnek. Úrrá lesz rajtam a reszketés. Az izmaid rángatóznak görcsölve, mintha

le akarnának válni a csontomról, mintha ki akarna bújni a bőrömből, és messzire akarna szaladni a saját csontvázam. Fussak is, bíztatom magam, fussak messzire saját magamtól. Iszkoljak zörögve, hátra se nézve. Meneküljek. Nevetséges, hogy reszketnek a combjaim, a farpofáim, a gyomrom, az arcom. Az én idegen, saját testem. A Mariannum fényképén saját vonásaimat is felismerhetem, ha nincs szerencsém. Szerencse lenne ez? Vagy szerencsétlenség?

Azon az éjszakán döntöttem úgy, hogy hazamegyek Berlinből. Átlépek a részeg, eltévedt hebegéseken, és megkeresem a saját, józan mondataimat. Végignézem a fényképeket, végigolvasom a leveleket, a naplót. Végiggondolom a kimondott, és ki nem mondott mondatokat. Figyelem, hátam hogyan görbül járás közben, és ide-oda szaladó tekintetem mit kutat, mitől riad.

Végel László

Budapest – Belgrád, via Neoplanta

82

Minden évben Újvidéken rendezik meg a nemzeti színházi fesztivált, a Sterija játékokat. Egykor a jugoszláviai színházak, az ország felbomlása után viszont csak a szerbiai színházak versenyeztek egymással. Szerencsére, az intézmény a kilencvenes években nem kapcsolódott be a háborús propagandába, ezért újabban a szlovén, a horvát, vagy a macedón színházak szívesen vendégszerepelnek. Természetesen versenyen kívül.

1991-ben az utolsó közös fesztivál előtt itt-ott már eldőrdültek a fegyverek, s bár az igazgatóság mindent megtett, hogy a zágrábi válogató Mani Gotovac által kijelölt előadások műsorra kerüljenek, a horvát és a szlovén színházak lemondták a részvételt, úgyhogy a repertoár csonka lett. Tagja voltam az utolsó zsűrinek, amelyben heves vitát folytattunk arról, hogy ki osszuk a díjakat, vagy se. Azon az állásponton voltam, hogy ne osszuk ki, ezzel is jeleznénk, hogy ez már nem az igazi fesztivál. A többség viszont azt hangsúlyozta, hogy osszuk ki, gondoljunk a fesztivál folyamatosságára. Úgy tűnt, hogy az intézményrombolók és az intézményépítők vitájáról van szó. Nem, csak az egyik oldal az intézmény tisztaságát védte, a másik meg az intézmény stabilitását. Meglehet, hogy mindmáig eldöntetlen ez a vita.

Az ideai rendezvénysorozat keretében természetesen sor került e történet felelevenítésére. Ugyan, kit érdekel a múlt? – töprengtem. De a meglepetések soha sem maradnak el. Kiderült, hogy vannak, akiket érdekel. Elsősorban a fiatalokat. Az idősebb nemzedékek többsége vagy le hazudja, vagy nem emlékszik rá. Így például, a szerb sajtóban már huzamosabb ideje valóságos Tito-ellenes kampány folyik. Kissé primitív és együgyű. Arról írnak, hogy Titónak hány szeretője volt, s nyolcvan éves korában a masszórnnővel cimborált. Eközben szerbfalónak nevezik. Bizonyára ezért

rendeztek bemutatót, amelyen Tito divatos öltönyeit állították ki. Így akarták lejáratni, lám, ilyen volt a kommunista playboy. Tömve van a kiállító terem, hallottam. Nem voltam rest és megtekintettem. Volt mit látnom, tényleg tömve volt. „Ki volt Tito?”, hallottam többször is a kérdést. A fiatalok ugyanis nem hisznek többé a sajtónak, szeretnének többet tudni róla, de az apák hallgatnak. Az elnémult, a büntudattal küzdő apák tömege jellemzi a rendszerváltást. Ide sorolandók a jobb ízlésűek. Akikből hiányzott az ízlés, azok előbújtak a kényelmes szocialista kuckóból és antikommunista hősnek kiáltották ki magukat.

A fiatalok a Sterija Játékokon is érdeklődve hallgatták a múltidézt, bár a vita immár nem olyan szenvedélyes, mint 1991-ben volt. Nincs többé tétje. Egyben azonban egyetértettek a résztvevők, fontos volt megőrizni az intézményt is, annak tisztaságát is, hiszen az utóbbinak hála a háborús időkben nem kompromittálódott, hanem a jugo-szféra fontos toposza lett.

A jugo-szféra újabb keletű terminus, főleg a nyugati világban honosodott meg, de egyre gyakrabban használják az egykori Jugoszlávia utódállamaiban is. Jelentése kissé homályos, de annyi bizonyos, hogy a közös kulturális térre utal. Ebben a keretben lett a Sterija Játékok a szerbiai színházak versenyfesztiválja és a jugo-szféra szemléje. Igaz, még csak a kezdet kezdetéről van szó, de a szlovén, a macedón, a boszniai, a horvát színházak szívesen részt vállalnak benne. A szerbiai sajtóban immár az is olvasható, hogy miért ne lehetne a Sterija Játékok a jugo-szféra versenyfesztiválja, amelyen a régió legjobb előadásai versenyeznének egymással. A szerbiai politikusok nem szólnak bele, azt veszem észre, hogy nem lenne semmi kifogásuk ellene. Miért kifogásolnák, hiszen mostanság a „jószomszédi politikát” folytatják. A legnagyobb paradoxon, hogy éppen azok, akik a kilencvenes években a háborút hirdették. A nacionalistáknak kell megvívniuk a nacionalizmussal! Van ebben némi „jóvátétel”, csak az a baj, hogy a nacionalistáknak húsz év kellett, hogy rádöbbenjenek, bizony zsákutcába vezettek.

Az ideai műsorban a nemzeti kérdések domináltak. Úgy látszik, eljött ennek is az ideje. Csakhogy az enyhülés jegyében a színház ma már másképpen beszél a nemzetről, mint a kilencvenes években. Nyíltabban és önkritikusabban. Mint ahogy a szerb és a horvát irodalomban is ez a hangnem kerekedik felül. Miért ne, hiszen Európa-szerte egyre nagyobb figyelmet érdemel ez a kérdés. A Nagy Európai Válság egyrészt a kapitalista rendszer, másrészt a nemzeti identitás válságáról szól. A *Neoplanta avagy az Ígéret Földje* című regényem alapján készült előadást Urbán András rendezte, s a végén elnyerte a fődíjat, Ugyancsak a nemzeti témát feszegeti, pontosabban azt is, mégpedig kisebbségi prizmán keresztül. A díjkiosztás után hosszú sétát tettem az újvidéki éjszakában. Nem tudtam igazán örülni, hanem mély szomorúság fogott el. A regényvilágom szomorított el.

Reggel kiléptem a teraszra, felejteni szerettem volna. Az utóbbi években állandóan fojtogat ez a vágy. Sokszor értetlenül tekintek a kisebbségi közéletre, amelyben valamiféle kocsonyás optimizmus terjed. Vagy éppen ez lenne az igazi hősiesség és bátorság, hogy úgy teszünk, mintha nem történne semmi? Lepillantok az úttestre, hallgatom az utca zaját, az

emberek kiabálnak egymásnak, aztán lesétálok az utcára, betérek az üzletbe, bevásárolok, megiszok egy kávé, kedvesen mosolygok a pincérnőre, ő meg ugyanolyan kedvesen visszamosolyog rám, félmondatok ütnek meg a fülem, és én ilyenkor arra gondolok, hogy lassan-lassan kihál itt a magyar mondat. Nemcsak Újvidéken, hanem az egész Vajdaságban. Időnként leírom ezt a mondatot, s megremeg a kezem. Sokszor neveztem magamat túlélőnek, ami mindig csak fél életet jelent, mert a túlélés nem a teljes élet. Az *Áttüntetések* és a *Neoplanta vagy az Ígéret Földjének* egymással összecsengő/felelő utolsó jelenete jár az eszemben. Az *Áttüntetésekben* még volt erőm az öniróniára, másféle irónia már akkor sem állt közel hozzám, a *Neoplanta vagy az Ígéret Földjében* már ez is eltűnt, a túlélés rezignációba fordult. Vagyis, rendben van minden, majd újra felszabadítanak bennünket, csak mi nem leszünk.

84 A színházi fesztivál után Szegedre tartok, hogy megnyissam az ünnepi könyvhetet. Végre találkozom Ilia Mihállyal, szalmakalapban jelent meg a Dugonics téren. Mindig megörülök, ha látom, mert őt tartom az első nemzetegyesítőnek, hogy a mai divatos szóval éljek. A hetvenes-nyolcvanas években ő volt az egyszemélyes határon túli magyarok hivatala, kiválóan végezte a munkáját, az utódai sokat tanulhatnának tőle, de nem tanulnak. A budapesti könyvhéten dedikálás közben is ez jár az eszemben. Aztán következnek a budapesti napok. Dedikálás közben ismeretlen emberekkel találkozom, köztük számos vajdaságival is. Itt élnek Budapesten, egyre ritkábban térnek haza, gyerekeik még messzebbre távoztak, Németországba, Angliába, ki tudja, hova még. Egyikük sem említette, hogy visszatérne a szülőföldre, hiszen Magyarországon legalább akad munkájuk, bár azzal is egyre több gondjuk van, gyerekeik éppen ezért mennek tovább a nagyvilágba. Egy dolgot azonban sokan szóvá tesznek: Budapesten nagyon nehéz integrálódni. Nehezen fogadják be őket.

Nem kétlem, hogy a földjeim szubjektív érzéséről van szó, amelyet minden áttelepülő átél. Ám mégis hozzá kell tenni, ezzel az érzéssel, azok a magyar emberek küszködnek, akik immár húsz éve Budapesten élnek. Ugyancsak a könyvhéten hallottam arról, hogy a Fidesz szeretné gátolni a város fejlődését. Szóba kerül a „bűnös Budapest”. Ilyesféle gondolatok eszembe sem jutnak, de azért megjegyezném, hogy a jelenlegi állapotok miatt nem elegendő a Fideszt vagy az, úgymond, magatehetetlen ellenzéki pártokat bírálni. Egyszer szembe kell nézni azzal is, hogy Budapest szellemileg miért nem olyan nyitott, mint Berlin. Azok a magyar írók, akik huzamosabb ideig tartózkodtak Berlinben, nem győzik dicsérni annak a városnak a szellemi nyitottságát. Miért nem teremtenek otthon egy nyitott várost? Ezt nem akadályozhatja meg semmiféle hatalom – sem a jobboldali, sem a baloldali. Ez akkor is érvényes, ha a kisebbségekről van szó, de akkor is, ha a nemzeti kérdésről.

Ezt a dilemmát fogalmazom meg Reményi Józseffel beszélgetve a Vörösmarty tér közelében lévő presszóban. A Márairól szóló naplójegyzeteim kerülnek szóba, amelyek a közeljövőben jelennek meg a kecskeméti *Forrásban*. Vagy tizenöt év naplójegyzeteiből válogattam össze a Márairól szóló fragmentumokat. Kis könyvecskét tesznek ki, vagy nyolcvan gépelt oldalt, Fűzi László, a *Forrás* főszerkesztője mégis vállalja a közlést. A Márai-jegyzetek és a *Neoplanta vagy az Ígéret Földje* ürügyén szóba ke-

rül a nemzeti kérdés, amely most heves vitákat és megoszlásokat idéz elő Magyarországon. Nem is értem, hogy a baloldal és a magyar liberálisok miért engedték át ezt a témát a jobboldalnak. Még 2006-ban, berlini tartózkodásom idején sejtettem, hogy baljós magyar konfrontáció születik, és ezért kisebbségi szempontból szerettem volna összefűzni a szakadozó szálakat. Elmondtam tervemet az éppen Berlinben tartózkodó Esterházy Péternek, aki biztatott, lássak hozzá, ő szívesen bekapcsolódna a párbeszédbe. Holtbiztos, hogy ő még jobban érzékelt a közelgő viharfelhőket, mint én. Arra gondoltam, hogy esszét írok, de hiába próbálkoztam, mindig kudarcot vallottam. A *Mi a magyar?* című antológiában (2005) előzőleg próbálkoztam vele, de ez csak az első lépés volt. Aztán megtorpantam. Írás közben ugyanis szüntelenül azt éreztem, hogy ide-oda ráncigálnak, be akarnak tenni valamelyik skatulyába. Az egyik naplójegyzetemben eme fantomok ellen védekezve leírtam, én urbó-népi vagyok, esetleg népi-urbánus. Nem erényként könyvelem ezt el, hanem a kisebbségi helyzetem következményeként. Ezért találok fel magam nehezen a szokásos megoszlásokban. Az is gátolt, hogy a nemzet a pártharcok ügye lett, ne mondjam, a napi politika prédája. Az irodalmi presztízsharcok ügye. Attól tartok, hogy a jelenlegi magyar politikai konfrontációk gátolják a szellemi nyitottságot, az egyik oldalon is, a másikon is.

Budapestről egyenesen Belgrádba utazom. Kerekasztal-beszélgetés 1914-ről. A *Neoplanta avagy az Ígéret Földje* éppen ezzel az esztendővel kezdődik. Neoplanta, vagyis Újvidék. Újra erőt vesz rajtam a rosszkedv.

85

Lángh Júlia

Orrszarvútülök és titkos megfigyelés

A kánikula megint hirtelen tört be az életünkbe. A nap tombol az üres égen, harminchétára süt, egyenesen be hatodik emeleti lakásom rengeteg ablakán; a homlokzati felületen az üveg négy és fél méter szélességben ereszti be a szobába az égi világot. Tiszta fényterápia, itt nem lehet majd depressziósnak lenni. A káprázatos világítástól nappal nem látom a számítógép képernyőjét, be kell húzni a sötétítőfüggönyöket.

Szerencsém volt ezzel az új lakással. Kőpárkányos teraszon lépdelünk a bejárati ajtó felé, alattunk a pesti háztetők – „tiszta Párizs” –, látszik a Gellért-hegy felső harmada, messze egy kicsit még a budai hegyek is. Fölöttünk szélesen tárul ki az ég. Nagyokat lélegzünk, a zsigerekből tör föl a szabadság érzete. Én innen már nem fogok továbbmenni. Eleget költöttem egész életemben, tizenötször, ha jól számoltam össze. Innen már majd lábbal előre vigyenek kifelé a terasz növényei között. De azt hiszem, ez még odébb van. Most örvendezni kell, például itt a könyvhét, telefonáltak a kiadótól, hogy kijött a könyvem, menjek be a példányaimért.

„Szabadon tartott és támadásra kiképzett őrkutyákkal védett terület”

– ez van kiírva a Magvető, Corvina és más, jobb cégeknek helyet adó, új épület kapujára, és mellette, a teherbejáróra is. Ettől mindig összeszorul a szívem, és nem azért, mert félek a kutyáktól.

A nyóckerben vagyunk, a Dankó utcában. Már jó néhány éve, hogy a tulaj áttelepítette a Magvetőt a belvárosból, a Szervita téri, Zsolnay-csempés szép házból a nyócker gyomrába. Az utca túloldalán, rézsút szemben található Iványi Gábor egyháza, főiskolája és hajléktalanoknak menedéket, támogatást nyújtó menhelye. Amiből következően az intézmény kapui előtt rendszeres ácsorgás van, többnyire inkább sötétarcú, borostás férfiak, kopott ruhában, úgy néznek ki, mint akik a kukákban szoktak keresgélni – és nyilván valóban szoktak.

Régen, a kiadó Szervita téri korszakában eleven volt a spontán jövésmenés; ha a szerző arra járt, és miért ne járt volna, felugrott, benézett, beszélgetett... ma előre telefonál, és megbeszéli, mikor megy majd be. Az az ki, a Dankó utcába. Oda nem lehet csak úgy beugrani, ha már az ember úgyis arra jár, mert nem jár arra. Lehetséges, hogy én vagyok az egyetlen, aki mégis, mert ha elmegyek Iványiék valamelyik hajléktalanprogramjára, akkor benézek a kiadóba is, hiszen úgyis erre jártam... És senkitől sem kérdezem meg – amúgy is nyilvánvaló, hogy nem kiadói barátaim döntése –, miért kell az épületet támadásra kiképzett őrkutyákkal védeni, ennyire félnek a hajléktalanoktól? És nem is teszek megjegyzést, hogy ez nekem fáj, szerintem sérti az utca túloldalán ácsorgó, szegényszagú és valóban szegény emberek méltóságát. A kiadóm egyébként tavasszal megjelentetett egy egészen nagyszerű könyvet a hajléktalan életről, Szilasi László: A harmadik híd. „Bátor, lesújtó, nyugtalanító, katartikus könyvet tart a kezében az olvasó” – ajánlotta Darvasi László, és nagyon igaza volt.

86

Hazahoztam a tíz példány Macskák és férfiakat, meg még nyolc-tíz másik kötetet a könyvheti kínálatból, taxi kellett hozzá, súlyos volt a pakk. A taxisofőr szidta a rendszert, egyetértettünk, de már ezt is unom. Minden nap ugyanaz, noha mindig más aktuális eset körítésében.

Hazajövet, a liftből a teraszra kilépve, eláraszt a fény, a tágasság, a magasság, alattam összesűrítve a háztetők alá bújt élet, itt fönny nyugalom, csönd, lassan lélegzik a város. Háromnegyed öt van. Megnézem a leveleimet. Magánügyek, munkaszervezések, hírlevelek és reklámok.

Nincsen több orrszarvú a mozambiki limpopoi vadsparkban, az utolsó 15 példányt is kilőtték az orrvadászok. Alig több mint tíz évvel ezelőtt még 300 példány élt ott. Korrupció bűzlik a hír mögött, mert a parkban alkalmazott vadőrök közreműködése nélkül az orrvadászok nem lődözhettek volna. A hatalmas állat húsát otthagyják a döglegyeknek, csak a tülkök kellenek nekik, súlyos dollárezrekért adják el a távol-keleti feketepiacon, ahol potencianövelő álhírük teszi keresetté őket.

Az a benyomásom, hogy a kihalásra ítélt állatok néhány odaadó környezet- és állatvédőn, meg a gyerekeken kívül nem sok embert érdekelnek. Pedig az emberi ténykedések következtében madárfajok százai már kihaltak, nem is beszélve bogarak és rovarok ezreiről, vagy tízezreiről, ezt már nem is tudom, amelyek eltűnnek a Föld színéről, még mielőtt egyáltalán fölfedeznénk és leírhatnánk őket. Persze, mert hiányzik a

bolygótudat a közgondolkodásból. Magyarországon aztán különösképpen, ahol még Európa-tudat is alig van, s ha van, inkább hazaárulásnak tekintik. Rettenetes ez az agyalágyult bezárkózás.

Láttam egy videót egy árva orrszarvú bébiról, két-háromszor akkora volt, mint egyébként eléggé testes gondozója, akinek az ölébe fúrta magát és minden módon kifejezte, hogy még több simogatást kér. Láthatóan gyöngédségre, ölelésre vágyott. Úgy viselkedett, mint a macskám, éppen olyan volt, csak nagy és esetlen, a szegény árva.

Nincs elég fantáziánk, hogy elképzeljük, hova rohan a gyorsuló időben és annál is gyorsabb önpusztításban ez a szerencsétlen égitest, amelynek a külső kérgén vegetálunk, uralkodónak, a teremtés koronájának tekintve gyilkos önmagunkat. Ezen elmélkedem kicsit és keserűt, aztán nekilátok, hogy átnézzem az erőszakos emberi butaság napok óta gyűjtögetett termékeit, a kéretlen reklámleveleket. Valamilyen rejtélyes okból most megint elárasztanak, egyenesen lerohannak, mint hadsereg a gyanútlan lakosságot. Nem győzöm kukába dobni, és persze lemondani a küldeményt, már ha van erre lehetőség. Azaz most kicsit gyűjtögettem őket, hogy szemlét tartsak fölöttük.

Vigyázzon, követik! – fenyeget a cím, mintha meg akarná remegtetni a paranoiára hajlók ijedős szívét, de aztán kiderül, hogy a reklám célzott személye maga lehet a lehallgató, már ha ízlése és erkölce ezt megengedi: „...minden információt megtalál arról a mini nyomkövetőről, melynek segítségével mindig tudni fogja, hol kószál gyermeke, merre jár párja, hova tűnt kutyája, (...) illetéktelenek miről beszélgetnek magánterületén”. Szóval házi besúgó, kém, spicli, kopó, téglá, nagytestvér, méghozzá XXII. századnak ígért technológiával: leselkedjünk csak szeretteink után, mit művelnek, amikor azt hiszik, nem látjuk, halljuk őket. Pfuj.

Emlékszem egy dokumentumfilmre, régen láttam, de néhány képe erősen megmaradt bennem. A titkos házi megfigyelésekről szólt. Rejtett kamerák a lakás több pontján, hogy a szülők ellenőrizzék, hogyan bánik a bébiszitter a kisgyerekekkel, amikor ők nincsenek otthon. Amerikai családokról volt szó. A film készítői olyan eseteket mutattak be, amikor a szülők szorongása nem volt megalapozatlan: vajh' ki ez az ismeretlen, akire rábízták a csemetéjüket? Volt, aki elette a gyerek elöl az ételt, más azzal szórakozott, hogy kínozza a kicsit és élvezettel nézte, ahogy sír, a harmadik nem nézte, csak hagyta sírni és a háziak mogyorókrémjét kanalazgatva olvasott egy fotelban – rémes volt az egész. Csak később jutott eszembe, hogy bújtatott reklám lehetett, rábeszélendő a fiatal párokat, hogy kisgyerekekük védelmében szereljék föl a lakást rejtett kamerákkal.

Ez az ipar már igencsak kifejlett, szülő a gyereket, házastárs a párját figyelheti lopva. Én csak egy pozitív példát láttam ebből a műfajból: macskanyakba erősített, éjjel látó kamerát. Túl sokat nem lehetett megtudni a felvételből, a kép lágyan ingott, ringott, a macskaléptekkel egy ritmusban, de az éjszaka rejtelseire nem kaptam választ. Pedig én is szoktam kérdezgetni a cicámat, merre járt, mit csinált, de nem felel, hát persze; maradjon az éjszakai csavargás az ő titka.

Ki nem állhatom, ha ismeretlenek letegeznek. Görbe Emánuel feladó-

tól jön levélnek álcázott tolokodás. Tárgy: Akarod Jelentősen Lecsökken-
teni Az Autód Benzinfogyasztását – így, csupa nagybetűvel. És nincs kér-
dőjel a kérdő mondat után. Ejnye, Görbe Emánuel. Nemcsak bájtalan a
helyesírásod, de rossz nevet is választottál. Nem kelt bizalmat. Görbe, bi-
zony. Ilyen nevet csak gyenge írók szoktak kitalálni szereplőjüknek. To-
vábbá a nyelvhelyességgel is baj van. „Tégy egy okos lépést a jobb életed
felé! Egy rendkívüli megoldás átlagembereknek!” Szerintem ezt idegen
nyelvből fordították, ahogy a feltűnő bőségben érkező potencianövelő
szerek reklámjait is: „Élvezze az erőss (sic!) erekciókat – A legjobb orvos-
ság a merevedési zavaroknak – A nők többet fognak szeretni – Nem csak
a nagyobb erőnek, hanem a szexuális érzelmekre, amire képes leszel –
Sok kutatások és tesztelések különböző vegyületekre...”

Nem kattintottam rá a felkínált linkekre, de azt hiszem, akár porrá
őrölt orrszarvútülokre is akadhatnak.

Ebben az egész reklámáradatban kínos erőlködés érződik, ahogy álne-
veken közvetlen modort, barátinak képzelt stílust mímelnék; egy ideje
már ez a divat Spamországban. Hülyének nézik az embert. Más-más fel-
adóval és címmel, négyszer vagy ötször jött az „Önéletrajza felkeltette ér-
deklődésünket” kezdetű szöveg, regionális menedzsernek invitálnak
2000 euróig terjedhető alapbérrel; mondanom sem kell, hogy sehová nem
küldtem önéletrajzot. Ijesztgetnek a közbiztonság romlásával, hogy inf-
rás őrszemet szereltessek fel, „mágikus trükköt” ajánlanak, hogy megol-
dódnak hajhullás problémáim, más változatban: hogy „néhány nap
alatt” megszabaduljak a kopaszságottól, szakemberként klinikailag
tesztelt akármit kínálnak hátfájásra, de a legjobb egy immunrendszer
erősítő hirdetése, betűhív másolat: „Kezdel meghűlni? Nincstöbb erőd,
ugy mind máskor?”

88

Csak abban bízom, hogy ezt talán nem élő emberek produkálják, ha-
nem a hírhedetten bugyuta fordító automaták. Igaz, azokat is emberek
programozták.

Mondjátok hát, hogy nem reménytelen.

Dalos György

Irodalmi ügyek

Drezda-Berlin, 2014. június 20.

A drezdai Erich Kästner Múzeum abban a kényes megtiszteltetésben ré-
szesített, hogy irodalmi műhelymunka keretében beszélgessek el ottani
fiatal írókkal, akik e célból eljuttatták hozzám friss műveiket. Kényesnek
azért mondom a dolgot, mert bár volt hasonló megbízatásom Szigligeten,
ott magyar szövegeket kellett elemeznem, míg itt még a stílusban vagy
szintaxisban leggyengébb szerző is otthonosabban mozgott a német nyel-
vi közegben, mint én. Ezen kívül a látszatát is kerülni igyekeztem annak,
mintha itt és most egyetlen szöveg olvastán bárkit szerzővé akarnék

avatni, vagy ellenkezőleg, a színvonalra hivatkozva le akarnék beszélni az írói mesterségről. Az asztal körül ülők egyike sem gyakorolta fő foglalkozásként az írást, volt köztük szociális munkás, brácsás, orvos-asszisztens, tanítónő és egyetlen idősebb résztvevőként nyugdíjas banktisztviselő is. Annál érdekesebbnek találtam a műveikből kitükröződő közérzeti hasonlóságot.

A felolvasott szemelvények, túlnyomóan női prózai szövegek, ugyanazt a témát variálták: az emberi kapcsolatok véletlenszerűségét, megtartásuk lehetetlenségét, s a kapcsolatvesztés fájdalmát. Az egyik történetben a fiatal lány megismerkedik egy grafikkussal, amint mondani szokás, „felmegy a lakására”, a férfi lerajzolja, a képet neki ajándékozza, majd átbeszélgetik az éjszakát. Noha szexuálisan semmi sem történik közöttük, a szerelem, mint érzés teljesnek és kölcsönösnek tűnik. „Arra gondolok, milyen jó lenne, ha már negyven éve ülnénk itt együtt”, mondja a lány. „Én meg azt szeretném, ha együtt jártunk volna óvodába és iskolába”, viszonozza a férfi. Ahány mondat, megannyi sejtetés. Reggel aztán a kapcsolat véget ér. Egy másik rövidke történetben a lány és a férfi – a különbség itt is motívum – közös borozgatás után lefekszik egymással. Itt kizárólag a testi közelség „működik”, szép részletességgel leírva, ám szerelemnek se híre, se hamva. Reggel a lány játszi könnyedséggel vesz búcsút az alkalmi szeretőtől. „Adieu, mondtam neki.” Nekünk, olvasóknak azonban egy zárómondatban odasúgja: „Azért mégis fájt. Bár nem fájt jobban, mint bármely veszteség.”

Ezek a kis alkotások nem voltak se érdektelenek, se csapnivalóan rosszszak, bár megmaradtak az önkifejezés szintjén. Ennél jobban zavart, hogy az emberi érzések mintegy légtüres térben, az ábrázolt személyek kilététől függetlenül mozogtak. Mármost bevallom, engem még a legboldogtalanabb irodalmi figura esetében is érdekel, hogy hol lakik és miből él. Erre nézve több kapaszkodót kínált a brácsás hölgy által elbeszélte történet. A helyszín egy élelmiszerbolt, amolyan nyugatiasra átglyancolt volt NDK-s kisköztér. Yolandának, az előnytelen külsejű, aggszűzként leírt pénztárosnőnek nap, mint nap teszi a szépet Herr Keller, egy idős özvegyember. Látszólag vásárolni jár oda, de olykor mintegy véletlenül ott hagy neki egy virágcsokrot vagy egy szelet csokoládét. Ez az udvarló sem vonzó jelenség: „két lábon járó könnyzacskó”, csúfolja a váltótárs kasszíráló, majd – gonoszságból vagy tréfából – figyelmezteti Yolandát: jó lesz vigyázni az udvarlóval, mert nem véletlenül özvegy, az a hír járja, hogy megmérgezte a feleségét. Ez a hír szempillantás alatt véget vet a még el sem kezdődött kapcsolatnak, s egyben a mesének is.

Igazán megformáltak egy montázszerűen kifejtett fabulát találtam – a szociális munkását. Ebben a Marie nevű középkorú nő csuklóig érő vastag kesztyűben tér be egy ékszerészhez, eladásra kínálja fel nagy értékű arany karkötőit és gyűrűit azzal, hogy „nincs már szükség rájuk”. Hosszan az alkudoznak az áron, végül a boltos győz. Az olvasó azt hiheti, hogy a nő anyagi szorultságában sinkófalja el az ékszereit. Amde nagyobb tragédia történt és erre a mű fokozatosan vezet rá: Marie-nak, aki templomi restaurátorként dolgozik, munka közben egy ügyetlen mozdulat következtében szétzúzódott a keze. A történet végén egy ortopéd műszerész magyarázza neki a protézis használatának legcélszerűbb módját:

„A csukló és az ujjak beállítása a természetes kezet fogja utánozni”. „Milyen praktikus”, sóhajtja Marie. Ennél a négyoldalnyi novellánál éreztem úgy, hogy a szerzőnek sikerült valamit megragadnia az emberi nyomorúság mélyebb rétegeiből.

Egy lírikus – Karel Capek novellájának hőse – közlekedési balesetet lát az utcán. Sokakkal együtt tanúnak idézik a rendőrségre, de semmi érdemlegesre nem emlékszik. Van viszont a zsebében egy impresszionista költemény, amelyet a baleset napján írt. A zseniális Mejzlik felügyelő a látszólag zavaros verssorokból és homályos metaforákból hiánytalanul rekonstruálja a tényállást, ideértve az érintett gépkocsi színét és rendszámát is. Amikor az irodalomról gondolkodom, valójában ezt a tanúszkodási esélyét tartom legizgalmasabbnak. Lám, itt vannak ezek a történetek is. Már a műhelybeszélgetés után, séta közben észlelem, hogy mindegyik búbánatos sztori beilleszthető ennek a háborúban szétbombázott városnak jelzesszerűen helyreállított kulisszái közé. A kerethez – Drezda grandiózus balesetéhez – a szerzőknek már csak az utókor rosszkedvét kell hozzátenniük.

A lírát egyébként a nyugdíjas banktisztviselő képviselte ezen az estén. „Kapcsolatot teremteni” című monológyszerű, ironikus versében a magány feloldásának nehézségeit ecsetelte. „Bókolj neki (mármint a nőnek) – tanácsolja. „De ne úgy, mintha nem is akarnál bókolni, / hanem úgy, / mintha elszántad volna magad rá, / hogy a világon egyetlen más nőnek / sem akarsz bókot mondani (...) És akkor minden beindul, / mindenről beszélhetsz vele, / lekéselt vonatokról, lótenyésztésről, / elrontott áprilisi tréfákról vagy az időjárásról. (...) Hívd meg ebédre, / légy kreatív...” És itt következik egy furcsa, magyarul alig kommunikálható szójáték. „englisch, finnisch oder wurst / wie conchita sagen würde.” Szó szerint: „angolul, finnül, vagy tökmindegy (= wurst), mint conchita mondaná.” Amiből legalább annyi kiolvasható, hogy a költemény 2014. május 8-a, a nevezetes eurovíziós dalfesztivál után született és ez estben én vagyok Mejzlik felügyelő.

90

Különben is, hadd hengegjenek: tavaly Sanghajban megjelent „1985” című könyvem, kétezer példányban, ami, persze, az ottani népesedési viszonyok mellett felér egy több évtizedre elrendelt titkosítással. Az örvendetes esemény kapcsán Berlinben megismerkedtem egy kiadói grafikussal, kritikus szellemű kínai értelmiségivel. Társalgásunk elején a felől érdeklődtem: minek köszönhető szerinte az „1985” iránti érdeklődésük. Ez költői kérdés volt részemről. Tudhattam, hogy az orwelli szatíra folytatásaként megírt könyv csakis a klasszikus minta jóvoltából tarthat számot érdeklődésre. Márpedig, mint újdonsült ismerősöm közölte, a „Nineteen Eigthy-Four”, amely kínaiul eredetileg csak Tajvanban és Hongkongban volt kapható, tartósan és sikeresen jelen van a roppant piacon.

A hír hallatán felidéződött bennem a kelet-európai hivatalos kultúrák Orwell-fóbiája. A Nagy Testvér, a Párt, a Szeretetminisztérium, az Újnyelv, a „három perc gyűlölet” kampányok, a Times cikkeinek a vonal szerinti utólagos átírása és nem utolsó sorban a rendszer ellenségeinek szánt patkánykamra olyan fogalomkör volt, amely túlságosan is közeli

képzettársításokat engedett meg a diktatúrák valóságával. Kiadásról szó sem lehetett, mi több, a civilizáltabb magyar viszonyok között már az is vívmánynak számított, hogy Takács Ferenc az Élet és Irodalomban, 1984 elején egyáltalán hangosan elgondolkodhatott a rettegett mű publikációjának esélyeiről – igaz, akkor már két szamizdat-fordítása terjedt a második nyilvánosságban. Eszerint Kínában nem félnek Orwelltől, nem hiszik, hogy a megsemmisítő totalitarizmus-bírálat rájuk is vonatkoztatható. De hát akkor, kérdeztem, mitől félnek, vannak-e még veszélyei a képernyőre vetett írásjeleknek? Jut is, marad is, nyugtatott meg a grafikus, az igazi gondot az internet okozza. Elméletileg persze szóba jöhetne az észak-koreai megoldás is, azaz a lakosság teljes kizárása az újmédiák áldásaiból, ámde ezt egy gazdasági világhatalom nem engedheti meg magának. Marad a hatalmas apparátussal végzett odafigyelés, a rizikós fogalmak egyenkénti kiszűrése. A felhasználók pedig legjobb tehetségük szerint igyekeznek kijátszani a szellemi vámvizsgálatot.

Világos például, hogy ha a cenzor rábukkan a szövegben a „Mennyei Béke Kapuja” kifejezésre, amely kellemetlenül emlékeztet az 1989-es Tienanmen-téri vérengzésre, ész nélkül adja be a „törölni” parancsot, esetleg magát a szerzőt is kitiltja a netről. Ravasz íróember ilyenkor megelőzi a bajt, rokon értelmű szavakhoz folyamodik. „Az Égi Nyugalom Ajtaja”, a „Csillagok Közelében Érezhető Lelki Egyensúly Nyitja”, a „Felhők Közötti Harmónia Bejárata” – íme, mire képes az irodalom önvédelme. Mindehhez a szerzőnek nem is kell nagyon megerőltetnie az agyát, rendelkezésére áll a gép szinonima-szótára. Számomra ez azért megnyugtató, mert hazánkban is akadnak tényezők, akik különféle ürügyekkel kontroll alá vonnák a virtuális teret. Én nem félek a politikai cenzúrától. Ha például meg akarom támadni a Nemzeti Együttműködés Rendszerét, egyszerűen azt írom a gépbe, hogy a Nacionális Kollaboráció Rezsimje.